

LAÇIN-QUBADLI TORPAQ-KADASTR RAYONUNUN TƏBİİ ŞƏRAİTİNİN EKOİQTİSADİ ƏHƏMİYYƏTİ (PIÇƏNİS ÇAYI HÖVZƏSİ TİMSALINDA)

Qismət Yunusoglu

Bakı Dövlət Universiteti

Qarabağ vulkanik yaylasının şimal hissəsini tutan Dəlidağ-Mıxtökən silsiləsi, onunla kəsişərək meridional istiqamətində uzanan Qırxqız dağının (Dəvəboynu yaylağından) yamaclarından axan bulaqların (Hüseyn bulağı, Qiblə bulağı, Qırxbulaq, Daşbulaq, Südlü bulaq, Meşə bulağı) suyundan yaranan Piçənis çayı (15 km uzunluqda, Həkəri çayının sol qolu) hövzəsi bölgənin zəngin ekoloji mühiti, biomüxtəlifliyi ilə fərqlənən meşə landsaftına malik olmaqla yanaşı, həm də bu ehtiyatların sənaye potensialı əsasında iqtisadi-təsərrüfat əhəmiyyətinə malikdir. Mürəkkəb geoloji-coğrafi struktur vahidlərini əhatə edən bu ərazilər Laçın-Qubadlı torpaq-kadastr rayonunun (ümumi sahəsi 370,5 min hektar olmaqla) şərq hissəsini tutur, Şuşa rayonunun inzibati-ərazi vahidləri ilə sərhəd təşkil edir.

Alçaq və orta dağlıq qurşağını əhatə edən Piçənis çayı hövzəsində yerləşən Piçənis, Aşağı Çorman, Xaçınyalı, Nurəddin, Ardıclı, Şamkənd, Bozdağan, Ağvağ, Ağcayazı, Fərraş kəndləri (1950-1960-ci illərdə boşalmış Sərxan (Başxan), Bababuğavuran, Dərəkənd kəndləri də daxil olmaqla) əhatəsindəki meşə qurşağı (ekoturizm baxımından əvəzsiz təbii şəraiti, balneoloji əhəmiyyətli bulaqları olmaqla) qiymətli ağac cinsi – qırmızı (qızıl) palıd ağacı ilə zəngindir. Çürüməyən (200 il suda qalmaqla), biofitogenetik xüsusiyyətinə (onun qabığından tünd qəhvəyi rəng alınır) görə tərəvətli olan bu ağac tikinti materialları istehsalında və yeyinti sənayesində əvəzlənməz xammal ehtiyatı kimi iqtisadi cəhətdən əhəmiyyətlidir.

Qırmızı və qızıl palıdın bu dəyəri hələ 1890-1910-cu illərdə Fransada şərab istehsalı ilə məşğul olan şirkətlərin marağına səbəb olmuş, xarici mütəxəssislərin-mühəndislərin bir qrupu Şuşa qəzasına gələrək Ağdam-Xocalı-Ballica-Qırxqız-Fərraş-Aşağı Çorman-Piçənis yolu çəkilməmiş (Dəvəboynu yaylağından keçməklə). Sonrakı mərhələdə bu istiqamətlər üzrə dağ yolu çəkilmiş, ağaclardan hazırlanan taxta parçalarını (konyak-şərab saxlamaq üçün ağac çəlləklər hazırlamaq üçün) Fransaya aparmışlar. Bu yolla aparılması üçün kəsilmiş ağac yığınlarının bir hissəsi Dəvəboynu yaylağında 1980-ci illərədək qalırdı.

Hövdədə digər ağac emalı müəssisəsi Şəlvə çayının sahilində də olmuşdur. Burada Hacısamlı kəndində 1950-ci illərdən fəaliyyət göstərən ağac-taxta emalı zavodunda qiymətli ağaclardan Şərq memarlığı üslubunda hazırlanmış qarı-pəncərə çərçivələri, müxtəlif ölçülü döşəmə-taxta parçaları istehsal edilmişdir.

Sənaye əhəmiyyətli qırmızı və qızıl palıd ağacının arealı Piçənis-Şəlvə çayları hövzəsində daha çox Piçənis-Nağdalı kəndləri arasında (Piçənis, Xaçınyalı, Kürdhacı, Ardıclı, Fərraş, Ərikli, Çorman, Bozdağan, Şamkənd, Ələkçi, Nağdalı kəndləri hüduqlarında), Qızılcaya yüksəkliyi ilə Yal-kənd kəndi arasında alçaq-orta dağlıq qurşaqlarda yayılmış, bu hövzənin coğrafi-ekoloji mühitindəki qırmızı və qızıl palıd ağaclarının yayılma arealının indiki dövrdə xəritələşdirilməsi, ekobiokadastr bazasının yaradılması, qiymətli meşə ağaclarının seleksiyasının aparılması xüsusilə vacibdir. Çünki erməni-daşnak qüvvələri 1988-ci ildən etibarən Azərbaycan Respublikasının Qarabağ iqtisadi rayonunda xalqımıza qarşı milli, etnik, tarixi, maddi-mənəvi soyqırım törətməklə yanaşı, həm də ekoloji qətliaqlar (qiymətli fauna və flora növlərinin yox edilməsi istiqamətində) törətmişlər.

Göründüyü kimi, işğaldan azad edilmiş Laçın rayonunun ekolandşaft ehtiyatları sırasında qiymətli meşə ağaclarının sənaye ehtiyatı müəyyən edilməklə həm də onların iqtisadi-təsərrüfat qiymətləndirilməsi indiki dövrdə xüsusilə əhəmiyyətlidir. Belə ki, bu cür ehtiyatların həcmi Laçın-Qubadlı kadastr rayonu hüduqlarında kifayət qədərdir.